

Una proposta de coeducació afectivosexual amb perspectiva feminista a l'IES Josep Font i Trias

Aina Cassanyes

Laura Izquierdo

RESUM

Aquest article dona a conèixer un model educatiu fonamental per promoure un vertader canvi social i cultural en les relacions afectivosexuals a l'adolescència, que és la base d'una societat menys violenta, més constructiva i igualitària: la coeducació afectivosexual. Es descriu el projecte de coeducació afectivosexual duit a terme a l'IES Josep Font i Trias (Esporles), el curs 2019-20, desenvolupat a partir de quatre línies estratègiques d'intervenció: Dona i drets humans, Educació afectivosexual, Diversitat afectivosexual i Comissió d'Alumnat per la Igualtat.

RESUMEN

El presente artículo da a conocer un modelo educativo fundamental para promover un verdadero cambio social y cultural en las relaciones afectivo-sexuales en la adolescencia, que es la base de una sociedad menos violenta, más constructiva e igualitaria: la coeducación afectivo-sexual. Se describe el proyecto de coeducación afectivo-sexual llevado a cabo en el IES Josep Font i Trias (Esporles), el curso 2019-20, desarrollado a partir de cuatro líneas estratégicas de intervención: Mujer y derechos humanos, Educación afectivo-sexual, Diversidad afectivo-sexual y Comisión de Alumnado por la Igualdad.

I. INTRODUCCIÓ

El sistema educatiu s'enfronta a un repte de cada vegada més necessari i urgent: l'educació en els afectes, les emocions i la sexualitat. L'escola, com un dels principals agents socialitzadors dels infants i el jovent, té el deure inexcusable de pal·liar les desigualtats inherents a les estructures socials arrelades en el sistema capitalista neoliberal que governa el món i que posa en primera plana la producció, l'individu i la competència. En aquest sistema, el desenvolupament afectivosexual de les persones passa a ser un producte més de consum, de despersonalització i banalització que, al cap i a la fi, genera una sèrie de desigualtats i violències que es manifesten de diverses formes: assetjament entre iguals, assetjament sexual, violència sexual, violència de gènere i violència masclista. Educar en les relacions afectivosexuals les generacions de nins i nines, adolescents i joves és un repte de l'escola del segle XXI. La Llei orgànica 2/2010, de 3 de març, de salut sexual i reproductiva, el capítol III de la qual està dedicat a la formació en salut sexual i reproductiva en el sistema educatiu, és el primer referent que es troba a l'Estat espanyol que afirma la necessitat d'incloure al currículum formal l'educació, no sexual, sinó afectivosexual (Venegas, 2017). Aquesta llei promou un canvi en l'enfocament de l'educació sexual, dirigit més a la salut, i una transformació pedagògica que va de l'individualisme que proposa una educació d'enfocament patriarcal cap a la necessitat de justícia social de centrar l'educació en les relacions afectives, l'autoconeixement i la naturalesa socioestructural que té la dimensió afectivosexual de les persones (Venegas, 2017).

En aquest sentit, el model pedagògic de la coeducació afectivosexual no tan sols és pertinent, sinó totalment necessari per donar resposta als reptes que les societats contemporànies demanen a l'escola. Una escola que, a poc a poc, està abandonant el model mixt i androcèntric del tot insufi-

cient per assolir la igualtat real entre les persones. La dimensió dels afectes i les emocions, lligats indiscutiblement a la sexualitat de la població més jove, ha de ser implementada a l'escola pública amb el suport de les institucions i d'altres agents de socialització, si es vol promoure la igualtat sexual, de gènere, i una societat amb persones compromeses amb la justícia social, que posin a la primera plana les cures, els afectes, la sensibilitat, l'empatia i la solidaritat.

2. LA COEDUCACIÓ EN LES RELACIONS AFECTIVOSEXUALS

La coeducació és una manera de veure, projectar i propiciar una educació sense biaix de gènere. Sorgeix de la necessitat d'implementar als centres mesures que fomentin la construcció de relacions igualitàries entre els nins i les nines, els i les adolescents i els i les joves, sobre la base de criteris d'igualtat, el desenvolupament integral de la persona al marge d'estereotips i els rols segons el sexe, l'orientació i la identitat sexual. També, un dels seus principis és la prevenció de conductes violentes en tots els nivells, especialment de la violència masculista, i el desenvolupament d'un model de relacions afectivosexuales no patriarcals i jerarquitzades, a favor d'unes altres en què es revaloritzin els afectes, el plaer mutu i compartit, i altres sexualitats no heteronormatives.

En aquest punt, és necessari abordar la importància que té, en l'actualitat més que mai, coeducar afectivament i sexualment l'alumnat. En un món globalitzat i tecnològicament avançat com el nostre, el jovent és colonitzat pel model de pornografia *mainstream*, que és la base de la violència sexual que sofreixen algunes adolescents. L'impacte que té aquesta pornografia consumida a través d'internet sobre les conductes sexuals i les relacions entre els gèneres es tradueix en una familiarització molt primerenca amb pràctiques de risc, la banalització de les relacions interpersonals, així com la vinculació amb noves modalitats de prostitució (Ballester, Orte i Pozo, 2018).

Per una altra banda, encara que en l'àmbit legislatiu hi ha hagut avenços en matèria de reconeixement dels drets i la visibilitat de la diversitat afectivosexual, és cert que encara es troben a les aules conductes discriminatòries envers altres formes de reconèixer la sexualitat, creences i valors sobre identitats sexuals i dissidències de gènere (Ruiz, 2017).

Desenvolupar la dimensió afectivosexual de la ciutadania és, per tant, un acte polític, que va més enllà de la pràctica pedagògica individual. És tota una declaració d'intencions, és fer que «allò personal esdevingui polític». L'escola té el deure d'educar, és a dir, de visibilitzar, conscienciar i transformar per mitjà de les connexions de les experiències personals afectives, sexuals i relacionals i les grans estructures socials i polítiques que les configuren. El personal docent de tot l'Estat espanyol i de les Illes Balears en concret compta amb tot el suport normatiu i legislatiu per provocar els canvis necessaris en la població més jove. El camí cap a la implementació de la coeducació afectivosexual real i efectiva a partir d'accions, formacions —tant del professorat com de l'alumnat i les famílies— i la progressiva immersió en el currículum, i transversalment, de la cultura coeducativa està obert. Però, per a l'assoliment d'un canvi de paradigma, encara que lent i progressiu, es fa necessari que es faciliti i que es reconegui la feina dels i les agents de coeducació, que les coordinacions de coeducació dels centres educatius siguin considerades imprescindible i urgents.

3. LA COEDUCACIÓ AFECTIVOSEXUAL A L'ESTAT ESPANYOL

El model d'escola mixta que a l'Estat espanyol es va començar a obrir camí a partir de l'any 1970 arran de l'aprovació de la Llei general d'educació (LGE) suposà l'inici d'un canvi de paradigma en la manera d'ensenyar i d'aprendre de l'alumnat de totes les etapes educatives de l'escola pública. La generalització d'aquest model, que homogeneïtzà el currículum per a tots els nins i les nines, suposà «un enorme impuls al progrés educatiu de les dones espanyoles» (Subirats, 2017: 25), després dels anys negres de repressió i segregació franquistes. Però no va ser suficient per garantir la igualtat d'oportunitats en una societat que començava a fer les primeres passes en la democràcia recentment adquirida. Així, s'hagué d'esperar fins a l'any 1990 perquè la Llei orgànica general del sistema educatiu (LOGSE) reconegués el sexisme i l'androcentrisme implícits al currículum (tant formal com ocult) del sistema educatiu i establís l'educació sexual com un element transversal. Per primera vegada s'introduïen els principis d'igualtat en la pràctica docent. I s'inaugurava el camí cap a una escola coeducativa que propulsés un vertader i profund canvi social i cultural.

Avui dia els centres educatius de l'Estat espanyol es regeixen per la Llei orgànica per a la millora de la qualitat educativa (LOMCE), que a la vegada reforma alguns aspectes que marcava la Llei orgànica d'educació (LOE) de 2006. En el tema que ens ocupa, es deixa de fer menció a la igualtat entre homes i dones i al tractament i superació de comportaments de caràcter sexista (Bejarano i García, 2016).

Malgrat aquesta presència formal, l'educació afectivosexual a l'Estat espanyol ha estat una assignatura pendent (Cabrera, 2016). Per una banda, el fet que es concretés com un tema transversal era un intent de donar-hi presència durant tot el recorregut curricular de l'alumne i perquè s'impartís de manera interdisciplinària. Ara bé, aquesta transversalitat conduí a la dificultat d'establir en quin moment i en quina àrea s'acabava donant aquesta matèria. Sovint es realitzaven tallers puntuals organitzats pel bon quefer dels equips d'orientació o dels equips directius (Cabrera, 2016). També es podien fer encaixar els continguts en altres assignatures, com en Ciències Naturals o Educació per a la Ciutadania (quan existia), però acabava depenent de la voluntat i la formació del docent (Remacha, 2019). Aquests continguts sovint s'impartien sense tenir en compte tot el desenvolupament maduratiu de l'alumnat al llarg de la seva escolarització. A més a més, de vegades s'oblidava el caràcter ampli de la matèria i s'executava en un enfocament excessivament biològic, reduït a la fisiologia i l'anatomia (Bejarano i Mateos, 2016). O es construïa basada en la por: la por als embarassos no desitjats, la por de contraure malalties de transmissió sexual. Es transmetia el model de risc (López, 2005), en què la intervenció educativa té com a objectiu prevenir els riscos relacionats amb la salut, bàsicament prevenció d'embarassos i de la sida. Es deixava de banda tot l'àmbit afectiu, emocional i social.

S'ha de dir que a l'Estat espanyol hi ha hagut algunes experiències pioneres de programes que tracten l'educació afectivosexual des d'una visió integradora. El programa navarrès Skolae, posat en marxa el curs 2017-2018, i premiat per la UNESCO (2019), presenta un pla integral des de l'etapa 0-3 anys fins als 18. Es romp així amb la idea que fins ara s'havia sostingut que són continguts que s'han de tractar a partir de l'adolescència i es defensa que han de tenir una continuïtat al llarg de totes les etapes educatives i escolars. En aquesta mateixa línia, es troba Karícies i Plurales.

4. LA COEDUCACIÓ AFECTIVOSEXUAL A LES ILLES BALEARS

L'educació afectivosexual als centres educatius de les Illes fa un salt qualitatiu amb l'aprovació, el 2006, de la Llei d'igualtat de dones i homes. Aquesta normativa té un apartat d'aplicació específica en l'àmbit educatiu i estableix la introducció als centres educatius de projectes de coeducació. A més a més, fomenta la promoció entre el professorat d'una formació específica en matèria d'igualtat d'oportunitats, coeducació, violència masclista i educació afectiva i sexual, i la creació, a tots els centres, de la figura de l'agent de coeducació.

A les memòries de l'Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar (ICEE, 2017-2019) dels darrers anys, es pot veure que les xifres aportades indiquen indiscutiblement un augment considerable de la tasca coeducativa als centres escolars. A dia d'avui són 170 els centres que disposen d'una persona agent de coeducació, la qual cosa implica un creixement de quasi el 50% respecte del curs anterior. També, hi ha hagut un creixement de la presència de la coeducació en els objectius curriculars de centre, així com de campanyes de sensibilització, organització d'actes commemoratius en dies assenyalats i la creació de programes específics per fomentar la igualtat de gènere (ICEE, 2018-2019).

A part d'aquesta progressió en l'àmbit normatiu i formal, no hem d'oblidar que en la societat civil els moviments feministes prenen força a partir de la vaga del 8M de 2017 (Ferragut, 2020). És en aquest curs escolar quan neix la xarxa Feminisme a l'Escola, un col·lectiu assembleari de docents que treballen la coeducació a les Illes Balears. L'objectiu és crear xarxa i facilitar l'intercanvi d'experiències i de recursos, a més de coordinar accions conjuntes. Des dels inicis, el col·lectiu ha anat creixent i algunes de les seves convocatòries més potents han arribat a aplegar fins a 140 centres. No es pot, doncs, passar per alt l'impacte d'aquesta xarxa que ha dinamitzat en els darrers tres cursos escolars la tasca coeducativa dels centres de les Illes.

5. L'EXPERIÈNCIA EN COEDUCACIÓ AFECTIVOSEXUAL A L'IES JOSEP FONT I TRIAS¹

La pràctica coeducativa al nostre centre, recolzada per la llei estatal i autonòmica, ens permet tenir uns marges d'acció i fonamentació davant el claustre, l'alumnat i les famílies i anar desmantlant les resistències que es van trobant. La comissió de coeducació es va adonar des del seu inici que la paraula «feminisme» encara té mala premsa, bé per desconeixement, bé per prejudicis. Dotar aquesta tasca de formalitat i legitimitat dona més argumentari per assegurar davant les persones escèptiques o contràries a la tasca coeducativa i la perspectiva feminista que la igualtat plena i real encara avui no està assolida. El deure indiscutible i la motivació principal, doncs, a l'hora d'implementar la coeducació a l'IES Josep Font i Trias va ser ara fa tres cursos «desconstruir» els falsos mites sobre la igualtat que circulen pels passadissos, entre les converses dels i les adolescents, quan veiem que s'accepten formes de violència simbòlica, quan arriben casos al departament d'orientació i a la comissió de coeducació d'al·lotes que han patit abusos o assetjament, testimonis de micromasclisme o, fins i tot, de violència de gènere.

¹ Es pot consultar el projecte de coeducació afectivosexual a l'adreça següent: <https://lis8697.wixsite.com/coed2019-2020>.

El projecte coeducatiu del centre parteix d'un enfocament integrador. Un dels principals objectius és seguir obrint l'espai humà i vincular-se amb persones i entitats que tant en el passat com en el present curs col·laboren activament amb la nostra tasca coeducativa, com ara els ajuntaments de la comarca de Tramuntana (Esporles, Valldemossa, Puigpunyent i Estellencs), ja que tenim alumnat procedent d'aquests municipis, l'AMIPA, la Universitat de les Illes Balears, Ben Amics i Metges del Món.

Les temàtiques, les accions i els tallers seqüenciats per cada nivell educatiu (al centre només s'imparteix de 1r a 4t d'ESO) al llarg del curs 2019-2020 es varen desenvolupar entorn de quatre línies estratègiques d'intervenció.

1. Dona i drets humans
2. Educació afectivosexual
3. Diversitat afectivosexual
4. Grup d'Alumnat per la Igualtat

Cal dir que la formació que rep l'alumnat està inclosa al PAT (Pla d'acció tutorial), per tal de garantir la formació continuada i la implicació dels tutors i les tutores.

Dona i drets humans

Aquesta línia estratègica pretén denunciar situacions d'abús arrelades en l'organització social, cultural i política que valora la dona com un ésser inferior a l'home en diferents països i continents del món. La visibilització de l'explotació laboral, la mutilació genital femenina, la sexualització i cosificació, la violència de gènere i el tràfic de persones van ser els temes que es desenvoluparen mitjançant tallers, exposicions i xerrades que van ser impartits per tècniques de Metges del Món, a més de comptar amb un testimoni directe d'una jove de 17 anys migrant i d'una dona que va patir mutilació.

La planificació començà al mes d'octubre i estava programada fins al mes d'abril. Es va temporalitzar una sessió mensual per a l'alumnat de 1r a 4t d'ESO, però no es va poder concloure a causa de la pandèmia de COVID-19. Dins aquesta línia estratègica es van incloure dues de les xacres socials més deshumanitzadores i agressives contra les dones: la prostitució i la seva eina pedagògica, la pornografia. Aquestes dues temàtiques varen ser presents als darrers cursos, 3r i 4t, mitjançant diferents xerrades i tallers.

Per una banda, l'alumnat de 4t va assistir a la conferència: «Nova pornografia i canvis en les relacions interpersonals d'adolescents i joves», pronunciada per la doctora Carmen Orte, que analitzà l'impacte que té sobre les conductes sexuals i les relacions entre gèneres la nova pornografia distribuïda per internet.

Per altra banda, es va programar per a 3r i 4t, dins els actes commemoratius del 8M, la conferència d'Amelia Tiganus: «Cómo vivir sin violencia sexual». Per mitjà d'un discurs ben articulat i pedagògic, Tiganus, exemple de resiliència i coratge, va relatar no tan sols part de la seva experiència als camps de concentració que són els prostíbuls, sinó també les claus per detectar la violència i de quina

manera en l'actualitat les màfies segueixen controlant la vida de milions de dones i nines al món. L'impacte de la conferència va ser tal que, en acabar, una desena d'al·lotes es va acostar a la ponent a donar-li les gràcies. Gràcies per haver posat en paraules intuïcions i conviccions, per haver parlat del consentiment i el desig i per haver aclarit la importància de saber diferenciar-ho.

Diversitat afectivosexual

Als primers cursos de l'ESO, es desenvolupen tallers relacionats amb la diversitat afectivosexual i de gènere des de fa quatre cursos. Els continguts dels tallers (dividits en dues sessions) reflexionen sobre la diversitat afectivosexual i de gènere i com estan recollits als Drets Humans. La metodologia del taller és participativa, ja que l'alumnat va construint-ne els continguts mitjançant dinàmiques i discussions en grup. Així, des de 1r d'ESO s'introdueixen debats en relació amb la discriminació, els prejudicis, els estereotips, la socialització diferenciada basada en els rols de gènere, els mites sobre el col·lectiu LGTBI, l'assetjament escolar envers la diversitat afectivosexual i de gènere, i els diferents models de famílies. Arran d'aquests tallers, impartits per l'associació Ben Amics, observam que el nostre alumnat està bastant sensibilitzat envers la diversitat afectivosexual i de gènere, encara que respecte a la identitat sexual tinguin més dubtes i prejudicis. És per això que any rere any aquests tallers són benvinguts i ben valorats en general.

Una altra proposta va ser la realització del taller «Desenredant el gènere», de La Lioparda Teatre, en què, amb la metodologia pròpia del teatre de les oprimides, les famílies, l'alumnat i el professorat van repensar els conceptes de sexe, gènere i identitat. A més de l'impacte que la metodologia del teatre de les oprimides va tenir sobre les participants, destacam el fet d'haver pogut reunir persones de diferents edats, experiències i sexe que reflexionen sobre el sistema opressor patriarcal tan interioritzat en les nostres vides quotidianes.

Educació afectivosexual

A 2n i 4t, l'educació afectivosexual amb perspectiva feminista va ser present mitjançant una sèrie de tallers amb una metodologia dinàmica i participativa. La doctora Elisa Bosch partí d'exercicis previs sobre consciència pèlvica, anatomia, fisiologia dels genitals femenins i masculins, i es desenvoluparen qüestions sobre sexualitat, estereotips, hipersexualització, cultura de la violació, els efectes de la pornografia com a única via d'educació sexual dels i les joves, la prostitució i el tràfic. A més, es tractaren altres temes sovint poc comentats, com les diferents emocions que es generen en les relacions sexuals. D'ençà que es fan aquests tallers, ens adonam de la urgència i importància de renovar les convocatòries, ja que sovint es manifesten opinions entre el nostre alumnat que reflecteixen que el porno normalitza algunes pràctiques de risc i transmet una visió denigrant de la dona.

L'alumnat de 1r i 3r va rebre el taller teoricopràctic anomenat «Presión estètica: esclav@s de la imagen», conduït per la psicòloga Andrea Alcoverro. Amb una perspectiva feminista, es van visibilitzar els referents nefasts que les societats contemporànies construeixen a través del cinema hollywoodià, Disney i la publicitat heteronormativa. Aquests referents imposen comportaments, actituds, models i cànons de bellesa impossibles, totalment devastadors per a l'autoestima de les persones, especialment de les dones. El taller va dirigit a denunciar la pressió estètica a la qual estan

sotmeses, ja sigui directament o subtilment, sota la influència dels referents mencionats, dels mitjans de comunicació, premsa, publicitat, i del discurs interioritzat propi de les societats consumistes com la nostra. La pregunta que els va llançar la professional que va fer el taller va ser: quin és el preu de la bellesa? Pregunta clau que va servir per treballar la visió crítica i constructiva del nostre alumnat i arribar a la conclusió compartida de triar, malgrat tota la pressió externa, viure el cos, la sexualitat i les emocions de manera genuïna i diversa.

Per a les al·lotes de 2n d'ESO es va treballar l'empoderament i la prevenció d'agressions sexistes per mitjà de l'autodefensa feminista, Wen-Do, que es va dur a terme en el marc de les accions per a la prevenció de les violències masclistes del 25N i va ser guiada per l'educadora social Gema Domínguez. L'autodefensa feminista, com a eina de prevenció i actuació, es contextualitza en un marc de desigualtat i violència estructural en contra de les dones i d'altres persones amb identitats de gènere no hegemòniques. Comptar amb recursos teòrics i pràctics per fer front individualment i col·lectiva a la violència masclista és una de les estratègies principals del Wen-Do, que no s'entén només com un conjunt de tècniques físiques, sinó que també treballa l'actitud d'empoderament que ens dona l'experiència i la reflexió provinent del marc teòric i pràctic dels feminismes. No podem pensar només en eines físiques de defensa personal, perquè la majoria d'agressions que vivim les dones i altres persones amb identitats de gènere no hegemòniques no són només físiques. Hem d'entendre que la socialització de gènere ens situa al carrer amb la indefensió apresada, l'ideal d'amor romàntic, la cultura de la violació i altres imaginàries col·lectives que perpetuen la desigualtat, per poder comprendre les dificultats que tenim per a la legítima defensa. Per altra banda, quan es parla d'autodefensa feminista és molt important desvetllar els prejudicis que sovint van de la mà de l'etiqueta «autodefensa». Les participants, en aquest sentit, varen poder parlar que no es tracta d'anar «en contra dels homes» i de veure'ls com un potencial enemic o agressor, sinó que les desigualtats estructurals que sovint perjudiquen les dones són reals i tenir recursos per fer front al masclisme és un dret legítim.

Finalment, en aquesta línia estratègica vam programar un taller dirigit als alumnes (només de sexe masculí) de 2n i 3r d'ESO amb l'objectiu de crear un entorn de confiança i seguretat. El taller «Diàlegs masculins», guiat pel col·lectiu Homes Transitant, cerca posar en evidència el masclisme implícit de l'educació que sovint reben els homes, a més de transmetre als adolescents una masculinitat alternativa que condueix a unes relacions més igualitàries.

Grup d'Alumnat per la Igualtat

Trobarem necessària la implantació d'aquesta línia de treball, també principalment de caràcter formatiu, complementària de les línies anteriors. El curs 2018-19 es va crear un grup format per alumnat que, de manera voluntària i en horari extraescolar, es dedica a adquirir una formació més profunda sobre coeducació i feminisme, i a desenvolupar una línia d'acció i de treball més específica al centre. Enguany, el grup d'alumnat (que també roman obert a la col·laboració de professorat) s'ha reunit els dimecres de 14 a 15 hores i ha duit a terme formacions específiques, ha participat en l'organització de diferents activitats i ha elaborat la decoració del centre el 25N i el 8M (penjada de pancartes i cartells, creació de *performances*, lectura de manifest, presentació de ponents, elaboració de xapes i mocadrets...).

La instauració d'aquests espais als centres és d'una importància cabdal. A part del bagatge teòric i formatiu, l'alumnat adquireix també recursos molt valuosos per al seu aprenentatge integral, com el treball en equip, organitzatiu i coordinatiu, i esdevé subjecte i motor de canvi social. Es transforma la dinàmica passiva en què, de vegades, l'alumnat es veu immers en el seu aprenentatge. Com a grup, té autonomia per decidir en quins àmbits del seu entorn escolar vol incidir per promoure un canvi d'acord amb els aspectes que ha après en relació amb la coeducació i el feminisme. D'altra banda, comptar amb un grup d'alumnat suposa un avantatge per a la tasca coeducativa, ja que fa d'enllaç entre el professorat i la resta de l'alumnat. El projecte adquireix una línia inclusiva que afavoreix la millora de les relacions dins del centre i es pot arribar a espais, de vegades desconeguts i allunyats per al professorat.

6. CONCLUSIONS

La línia encetada en els darrers anys consolida un projecte que veim fructuós pels assoliments i la formació que rep el nostre alumnat. Prova d'això és que en els darrers cursos s'han incrementat les consultes al Departament d'Orientació sobre temàtiques relacionades amb agressions i assetjament sexuals, i dubtes de caràcter afectivosexual. Interpretam aquest ascens de demandes no com un dèficit d'informació, sinó tot al contrari. Consideram que el nostre alumnat ha esdevingut més sensible i conscient de les agressions masclistes i té certes eines per gestionar aquestes situacions. Quan hi ha conflictes en aquest àmbit, l'alumnat acudeix directament a les professores que formen part de la Comissió perquè sap que serà entès i acollit. Aquest és un dels aspectes més importants, ja que fa alguns anys les intervencions davant un problema concret d'assetjament o d'agressió s'enfocaven sense perspectiva feminista. El fet de posseir informació i formació en qüestions de feminisme i coeducació afectivosexual fa que el nostre alumnat pugui posar-se les ulleres violetes a l'hora de detectar desigualtats que abans eren invisibles o que quedaven impunes.

És interessant posar en relleu que el Grup d'Alumnat per la Igualtat ha augmentat en nombre de participants. El primer any eren nou alumnes de 3r i 4t i en el curs actual hi han participat catorze alumnes, la meitat dels quals de 2n d'ESO, la qual cosa ajudarà a consolidar el grup els cursos vinents.

Pel que fa a l'impacte del desenvolupament del projecte coeducatiu, vàrem poder realitzar enquestes de valoració. L'anàlisi més acurada és la relacionada amb el 25N, i les xifres indiquen que els tallers varen ser valorats positivament per l'alumnat. L'activitat que més va entusiasmar fou l'autodefensa feminista, amb una puntuació mitjana de 9,1. Les altres activitats foren puntuades amb un notable. La gran majoria de l'alumnat considerarà que s'han de seguir fent activitats per treballar l'educació afectivosexual amb perspectiva feminista.

Malgrat això, som conscients que tenim marge de millora i que se'ns presenten alguns reptes de cara als propers cursos. Per a la Comissió de Coeducació és important mantenir la feina feta aquests darrers tres anys i seguir consolidant el projecte com un dels eixos vertebrals del centre. Per això, és necessari comprometre el claustre perquè la tasca de la Comissió pugui tenir una coherència interna global i que no es contradiguin els continguts i les actituds treballats amb la

pràctica quotidiana. És a dir, és convenient revisar materials didàctics, donar importància al llenguatge inclús en la documentació i cartelleria del centre, examinar els efectes del currículum ocult, repensar els espais, fomentar la prevenció de les violències masclistes al centre, elaborar el Pla d'igualtat... Per aconseguir la meta d'educar en igualtat és indispensable la formació del professorat en termes de coeducació.

A més a més, hem detectat que hi ha una mancança de participació d'homes en el projecte coeducatiu del centre, la qual cosa provoca que faltin referents masculins. Aquests són indispensables a l'hora de combatre les resistències que sovint ens trobam, en major nombre, entre l'alumnat de sexe masculí.

S'ha de dir també que els centres educatius no són aliens a les dinàmiques discursives de la societat. En els darrers temps hi ha hagut un augment de propostes i discursos de caire conservador que han duit a manipular i tergiversar la legitimitat i els continguts del moviment feminista. Quan ens trobam amb aquestes resistències provinents tant de l'alumnat com de les famílies la resposta de la Comissió és mantenir sempre un esperit dialogant i constructiu que ajudi a desmuntar prejudicis i, alhora, a adoptar una postura crítica.

La coeducació avui és més necessària que mai.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Ballester, L., Orte, C. i Pozo, R. (2018). Nova pornografia i canvis en les relacions interpersonals. Balears front Espanya. *Anuari de la Joventut de les Illes Balears*, vol. 1, núm. 1, 229-264.

Bejarano, M. T. i García, B. (2016). La educación afectivo-sexual en España. Análisis de las leyes educativas en el periodo 1990-2016. *Opción*, any 32, núm. 13, 756-789. <http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD45369.pdf>

Bejarano, M. T. i Mateos, A. (2016). Reflexiones y propuestas para mejorar la educación afectivo-sexual en España. A Regina Costa, P., Pinheiro de Queiroz, E. i Teixeira, F. (coord.). *Atravessamentos de gênero, corpos e sexualidades: Linguagens, apelos, desejos, possibilidades e desafios* (pàg. 149-172). Universidade Federal do Rio Grande: Editora FURG.

Cabrera Gómez, G. (2016). *Valoración del éxito de la educación afectivo-sexual en adolescentes* [tesi doctorat]. Universidad Complutense de Madrid. <https://eprints.ucm.es/40282/1/T38061.pdf>

Carrera-Fernández, M. V., Lameiras-Fernández, M., Foltz, M. L., Núñez-Mangana, A. M. i Rodríguez-Castro, Y. (2007). Evaluación de un programa de educación sexual con estudiantes de Educación Secundaria Obligatoria. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, vol. 7, núm. 3, 739-751.

Ferragut, Mar. (8 de març de 2020). Eclosión de asociaciones feministas en Mallorca. *Diario de Mallorca*. <https://www.diariodemallorca.es/suscriptor/almudaina/2020/03/08/eclosion-asociaciones-feministas-mallorca/1492494.html>

Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar (2017-2018). Memòria de l'Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar. 2016-2017. https://intranet.caib.es/sites/convivexit/ca/estudis_publicacions_i_avaluacions/archivopub.do?ctrl=MCRST8146ZI238597&id=238597

Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar (2017-2018). Memòria de l'Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar. 2017-2018. https://intranet.caib.es/sites/convivexit/ca/estudis_publicacions_i_avaluacions/archivopub.do?ctrl=MCRST8146ZI306053&id=306053

Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar (2018-2019). Memòria de l'Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar. Curs 2018-2019. https://intranet.caib.es/sites/convivexit/ca/estudis_publicacions_i_avaluacions/archivopub.do?ctrl=MCRST8146ZI306053&id=306053

Lameiras M., Carrera, M. V., Núñez Mangana, A. M. i Rodríguez Castro, Y. (2006). Evaluación de un programa de educación sexual con adolescentes: una perspectiva cualitativa. *Diversitas: Perspectivas en Psicología*, vol. 2, núm. 2, 193-204.

López F. (2005). *La Educación Sexual*. Biblioteca Nueva.

Remacha, B. (11 de febrer de 2019). El Gobierno incluirá la educación sexual para el alumnado «en todas las etapas». *Eldiario.es*. https://www.eldiario.es/sociedad/Gobierno-incorporar-educacion-educativas-LOMCE_0_866863711.html

Ruiz Repullo, C. (2017). Estrategias para educar en y para la igualdad: coeducar en los centros. *Atlánticas. Revista Internacional de Estudios Feministas*, 2(1), 166-191. <http://dx.doi.org/10.17979/arief.2017.2.1.2063>

Subirats, M. (2017). *Coeducació: una aposta per la llibertat*. Octaedro.

Venegas, M. (2017). Coeducar las relaciones afectivosexuales para promover la igualdad sexual y de género y la justicia social. *Revista Internacional de Educación para la Justicia Social*, 6(2), 13-28. <https://revistas.uam.es/riejs/article/view/8589>